GRAD SVETOGA VLAHA

Ničim vladika ne htjede da pokaže izvjesno kolebanje:

«Da li je dobro što se ovoliko udaljih od svoje zemlje? Turci su, doduše, sada mirni, poremećeno je njihovo šurovanje s Francuzom. I skadarski paša mi je poručivao da će držati vjeru od mira. Ali, ni mjere u Srbina, ni vjere u Turčina. A onda, strah me je da se vojnici ne ohlade. Kad treba braniti svoj dim više ognjišta, oni se bore na život i smrt. I ovamo se, dosad, nijesu slabo pokazali, no – dokle će im potrajati ta vatra? Jer, takvi su: začas planu, a začas izgube volju i misle samo o povratku. Još ako bi se čulo da je doma kakva nesloga i krv među plemenima»...

Rusi traže da se nastupa dalje, prema Dubrovniku. A vladici je stalo da se pokaže kao vjeran saveznik – ni sjenka ne smije više da padne na njega. Sad se ne iskupljuje, jer nije ni bio kriv. A ipak, Rusi treba da uvide ko je vladika crnogorski i kakav je narod crnogorski i da se jednom zasvagda – za oči Crnogoraca – razmagli od istoka.

Hoćemo li prema Dubrovniku – evo nas. Hoćemo li udariti na utvrđeni Brgat – i prsimice!

Na drugoj strani komanduju dva Napoleonova generala. Onaj Loriston sigurno se nateže sa dubrovačkim senatom, a u Brgatu je Delgorg. On je prvi na udaru.

Nije to veliko utvrđenje. Crnogorci ga začas opkoliše. A Francuzi kao da su bili iznenađeni – nijesu se bili spremili za dužu opsadu. Ni vode ni hrane.

Uz stravičnu viku i međusobno nadmetanje, stadoše

jurišati vladičini ratnici i nešto Rusa – sve u talasima, sve do samih zidina tvrđave.

Obuze li očajanje francuskog generala? Ili strah od poraza, strah da će biti pritisnut i zadavljen u ovoj tijesnoj utvrdi? Ili se u njemu prenu nešto od viteštva i duha, koji u svojoj vojsci razbudi Napoleon? Ili mu se učini da je došlo ono ili-ili?

Potpuno neočekivano, on otvori kapiju i krenu na juriš. Pri obali se iskrcavalo još Rusa, a s druge strane su vikali Crnogorci. Upade Delgorg između dva ognja. Na njegov juriš bi odgovoreno jurišem.

Opet se čuju složni ruski povici. Prašte puške, dime se topovske cijevi.

Vladika uviđa kud su Francuzi naumili da se probiju.

Onamo! Jačica k onoj dolini! Hajde, Beli, ti si hitar, poteci s vojnicima!

Zec je odista hitar. Grupe Crnogoraca navaljuju s bokova na Francuze, a mnogi grabe da pojačaju položaj u dolini.

Ha, pođeni! Pregradi mu put!

Stanite, Napoleoni, ne bježi se tako!

Dođe do borbe na jatagan, na nož.

To do kraja smuti Francuze. Nešto izgibe ili se preda de Rusima (samo da ne padnu Crnogorcima u ruke), a tek jedan dio se probi i uteče k Dubrovniku.

Na bojištu, na sprženoj travi, između dva kamena, ostade i general Delgorg – u onome strašnom zagonu posjekoše ga Crnogorci.

I dok je vojska pribirala oružje i brojila ranjene, jedan čobanin – ratnik vladičin – zastade kod generala. Oči mu zasjeni ona uniforma od lijepe čohe, oni blistavi širiti i pucad, one epolete s pozlaćenim resama. On zaboravi na boj i svoju družinu. Možda ga obuze jedan od dječačkih snova: posjeći kakvog velikog tuđinskog junaka, pa se

odjenuti u svijetlu vitešku odjeću, uresiti se oružjem i na visokom hatu dojahati među svoje bratstvenike – nek ostanu zadivljeni sjedokosi starci i junaci u najžešćem mahu, a i djevojke-čobanice s očima od gorovitih sjenki.

On čučnu, zdera sa sebe prnje - ono istanjeno sukno i ostatke negdašnje košulje, sašivene od parčadi raznolikog platna.

Navuče čakšire. Kratke su nogavice, pa preko njih zategnu svoje dokoljene. Sad mundir.

De, što si se ukrutio, Napoleone! Neću ti ništa, čo'će, samo da skinem ovo s tebe. Ne grči ruku, de!

I rukavi su kratešni. No, dobro će biti. Momče se opasuje – sablju je neko već odnio. Eno kape! Otkotrlja se do grmena kleke, do ovčjih brabonjaka. I kapa se teško nasađuje na ovu glavurinu, tršava kosa izbija na svaku stranu.

Najzad, eto momčeta u uniformi. Traži svoje. Nijesu daleko. Tek što je kročio nekoliko koraka, graknuše Crnogorci i zagnaše se k njemu.

Ko će prije!

Posijeci gada!

Čobanin se samo za tren smete, pa viknu:

Ja sam, braćo, ja!

Napadači ustuknuše kao pred utvarom.

A nu, koji si to?

Kroči ovamo da te vidimo!

Ama ja sam, Đuro.

A ti li si! Đuro Kotlica!

«Sad je sve dobro», misli čobanin, «poznali su me. Sad se valja držati pravo, ponosito.»

Onako štrkljast, šepurio se ispred svojih bratstvenika.

Oni su najprije bili iznenađeni, gledali su ga otvorenih ustiju. Onda poče osmjehivanje, pa kikot i gurkanje laktovima.

Ljudi, evo čuda neviđenog!

Da nije šenuo?

Odite, braćo, evo seira!

Đuro Kotlica udario u maniti vjetar!

Ćut! Ni ti nijesi bolji – da poludiš, ne bi ti se poznalo.

Okolo se širi sve jači grohot smijeha. Previjaju se ljudi, neki zabacuju glave unatrag i pridržavaju kapice.

Momčetu udari plamen uz obraze. Zar se to smiju njemu, i to baš kad se okitio najljepšom ratničkom odjećom. To je zavist! Krivo im je što se koji od njih nije prvi sjetio. Pakosnici!

A smijeh raste i doziva sve nove grupe vojnika.

Pogledaj, imena ti božjega!

Prsle prečavine i dokoljene, a gore – zlato.

Viđite mu ruke, vire kao dvije čađave lopate!

A kosa mu je naredna, pa đeneralska – bože dragi!

Je li ti zajad? Ugrabih! Jadac, ugrabih!

Oho-ho! On se još zori. A ja, bogami, pomislio – šali se čovjek, hoće družinu da razveseli.

O, ne šali se taj! Ne znaš ti Đura Kotlicu!

A liči na golovrata kokota, kad ga podobro očerupaju!

U čobaninu popušta otpor. Još se jednom zacrveni, ali sad ne od prkosa već od jada. I počinje i on da se čudi samom sebi: kako je mogao da povjeruje u svoju ljepotu i dostojanstven izgled pod ovom tuđinskom robom!

I nehotice počinje da se osmjehuje. I već namiguje onima oko sebe i šeretski suče brk.

Sklonite se, narode, ide Đuro Bonaparta!

A on se sad slobodnije šepuri i široko razmahuje rukama i ide hodom laganim, serdarskim. I još bi nadušio prsa, ali ne smije – popucaće dugmad na mundiru.

Gleda to vladika poizdalje. Gleda, pa se na silu smije s ruskim oficirima.

Vidite li - pokušava da objasni – neki put vole da se poigravaju baš kao đeca. A oni to i jesu – surova, ćudljiva i krvoždna, a u svojoj biti čestita đeca; neškolovana, rastu kao divlja bujad u onijem gorama.

A vojnici uzigrali oko čobanina.

Odajte mu počast!

Biće mu počast – neka ga svako povuče za uvo!

Bio bi prvi na maskaradi o pokladima.

Hajde, Đuro, lani nešto na francuski. Komanduj!

Kotlica koluta očima, već se sav oznojio. Prisjeća se: šta bi ličilo onom čudnom pjevajućem govoru. Najzad odreže:

Dejl, bel, koko – desno krilo!

Uh, munja te modra zgodila!

Držite me, pukoh od smijeha!

Veselje ne bi duga vijeka.

Razletješe se oficiri; pljušte komande:

Katunjani, zbor!

Batalion bokeški!

Černomorci, vperjod!

Raspoređuje se vojska po visovima.

Sad su Francuzi sabijeni u same zidine Dubrovnika.

Napoleoni, držite se zubima za fortice!

Samo se malo pridržite, dok dođemo!

Vladika se savjetuje sa ruskim oficirima. Valja suzdržavati Crnogorce da ne nasrću slijepo na gradske zidine – izginuće bez ikakve koristi. Kazuju vladici: ruski su brodovi stigli u Gruž, dovezli su još topova. Sad je dogovor: gdje postaviti topove, kako najbolje tući grad.

Pita vladika:

A zar ćete đuladima tući unutra, u kuće?

Senjavin se čudi:

Šta bismo drugo, vaše preosveštenstvo?

Pa, tamo živi narod, nedužna djeca i žene.

Senjavin slegne ramenima:

I ja žalim, ali – ovo je rat. A u ratu se ponekad ne može odvajati vojska od življa. Evo, ako vam je baš stalo do toga, mi možemo paziti, ali prosto ne znam...

Vladika sklopi ruke:

Kao boga vas molim, naredite svojim tobdžijama da tuku samo utvrđenja, ona mjesta gdje se vojska ugnijezdila. A neka čuvaju kuće i nevinu čeljad i svetinje kojih je pun grad.

Grmnuše topovi, srdito se potrese Srđ više samoga grada. I Francuzi odgovoriše iz pušaka i topova. Oviše se dimom zupčaste ivice kule Mirčete, zadrhta isturena Porporela. A Rusi morem navaljuju na Lokrum.

Vladika se prekrsti, pa govori samom sebi, pola u šali:

Oprosti, sveti Vlaho, ne srdi se na mene, grešna. Ti i sam znaš, pustio si Francuze unutra i sad – rat je. A, kako reče Senjavin, đulad ne biraju, no zvrndaju ludoglavo, pa – đe udare!

Crnogorci udarili u radovanje: ovakav prizor još ne vidješe. Grme topovi, i samo je more zadimilo.

Ciljaj dobro, ne omani, Rujo!

Zgodi one... One što se guče iza zida debeloga!

Okroj po gospodi, nek im se prospu ćese!

Evo ti vruće dunje, Napoleone!

Dok brundaju topovi, vojska se prokrada naprijed i sprema se za skok i juriš.

Vladika obilazi čete.

Vojnici, braćo moja, vidite li u kakvo smo se slavno kolo uhvatili. O junaštvu neću da vam pridikujem, tu ste vazda bili prvi na biljezi. O obrazu junačkome neću da vam zborim, znate i sami da ga čuvate – vi ste rođeni da za pjesmu umrete... No, jedno vas molim i po triput i po

trista puta zaklinjem, nikad ne zaboravite ovo: pred vama nijesu Turci! Vi se sad tučete s jednom uređenom i prosvijećenom vojskom. Ne dozvolite da nas sramote i govore: vi ste jedno divlje pleme, ljudožderi krvavih očiju! Tucite neprijatelja žestoko, ali ne sijecite glave! Ne bacajte ljagu na svoj obraz! Nikad to ne smetnite s uma. Jer, vi ste vitezovi, čuvajte ono naše staro čojstvo!

Ide tako vladika i govori, negdje gotovo šapatom, a negdje jasnim i prijetećim glasom.

Ali, topovi su jači od njegova glasa. Ne samo svojom grmljavinom, već i onim pijanstvom, onim grčom i zanosom koji se prenosi na ljude. Neki čuju i ne čuju vladiku. Neki mu u sebi odobravaju, ali to namah zaborave. Prastara pomama ratnika sažiže ih iznutra i goni ih na panterske skokove.

Kreće odred Francuza u protivjuriš. Vrisnu žedni jatagani. Sagone soldate natrag iza kapija.

Vladičini ratnici ipak vješaju odrezane glave o pojaseve, od njih im krvava bedra. I onako skaču i jurišaju na bedeme. Juriša i onaj čobanin sa Delgorgovim mundirom. U desnoj mu ruci nož, a u lijevoj glava koju je ščepao za plavu kosu. Pred ovakvim naletima strah se zavlači u same kosti svakog imperatorovog vojnika i oficira.

U sumrak se natušti nebo.

Pred grmljavinom zaćutaše topovi. Mutni klanac kiše pomiri vojske. Vladika stade ispod najbliže strehe i gleda vojnike kako bježe od pljuska.

«A nijesu bježali maloprije od puščanih zrna i đuladi!»

Prati ih pogledom: doskoče do kakvog kamena ili žbuna, čučnu, sastave bradu i koljena, pa prebace struku preko glave i jednog dijela kremenjače. I tako miruju, dok munje vrludaju i nad brdima i nad morem.

Tada mu se učini: oni su odista kao kakve sure ptiču-

rine, koje su savile mokra krila i kunjaju do prvoga krika.

«Gladni su mi» - pomisli s tugom vladika i pri tom zaboravlja na svoju glad.

Sve su zalihe ponestale, a nijesu ni bile velike – tain se nosi u lakim torbicama koje brzo splasnu. Vojska bi se uz put nekako i snašla, ali – vladika je strogo zabranio svako pljačkanje.

«Ja sam dosta kriv za njihovu glad!»

I koleba se u sebi.

Možda je, ipak, trebalo pustiti da vojska drmne uz put ponešto od seljaka po Konavlima i oko Cavtata ili bar zažmureti na jedno oko. Ne ratuje se gladna trbuha.

Vladika prelama u sebi taj trenutak slabosti. Da se pričeka, Rusi su obećali hranu sa brodova.

A brodovi nijesu daleko.

«Neobičan slučaj: oko grada je gladna vojska, gladnija od one opsjednute!»

Donesoše mu Karađorđevo pismo. On ga stište na prsa, kao da se sa samim Karađorđem sreo. A onda se povuče u osamu da ga pročita. Tu je bratski pozdrav vladici i molba za pomoć. Na tu su pomoć Srbi računali još od početka ustanka, naročito protiv Turaka u Bosni, koji zadaju Karađorđu grdne muke i brige. I potpisuje se: «vernejši sin».

Vladika opet pritiska pismo na grudi, ali sad to nije pozdrav, već pravdanje, kao da sama ona hartija treba da osjeti šta se krije u vladičinim prsima.

«Evo, vernejši sine i brate, pogledaj gdje sam i u kakvu sam vatru ugazio, pa reci po duši – kako da ti pomognem... Zla sudbina naša! Nikad da se sjedinimo, pa da zajednički pregnemo i slomimo jaram tiranski! No, ti vojuješ protiv Hafis-paše i Sulejman-paše i sve Bosne, a ja se evo nosim s Napoleonovim đeneralima i dragonima

ovamo pokraj mora. Veliki podižu planine između nas – a mi mali, mi smo samo žitka voda, tečemo nizbrdicom onamo kud se ona nagne»...

Pokuša da se utješi:

«Ipak, vladiko, ovo i nije vrijeme za očajavanje. Istorija je sva od bojeva; ako si u boju srećne ruke, istorija ti je naklonjena.»

Obnoć planuše mnoge kuće oko Dubrovnika. Vladika se veoma začudi i spopade ga bijes:

Kakvo je ovo bezakonje!

Raspituje se, šalje ljude. Javiše mu:

To ne pali naša vojska, već kmetovi dubrovačke vlastele. Dojadilo im robovati. Možda im je koji naš čovjek samo pomogao.

Zapamtite: ruka mojeg vojnika ne smije unijeti ugarak ni u jednu kuću!

Neće, sveti vladiko, neće. A ono, znaš kako je – u ratu se svašta dešava!

SADRŽAJ POGLAVLJE 33.